

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

© Фурдичко Л.Є., 2011

Державні підприємства є важливим і об'єктивно необхідним елементом структури сучасного суспільства, пов'язаним із роллю держави в соціально-економічному розвитку, наявністю потреб, задоволення яких не може забезпечити приватне підприємство і в інтересах якого є отримання високого прибутку. За допомогою підприємств держава виконує багато економічних і соціальних завдань, пов'язаних із вирішенням загальнонаціональних проблем.

Ключові слова: державні підприємства, ринкові перетворення, інновації, галузеві програми, соціально-економічний розвиток, державний бюджет, приватизація, фінансування галузі, державне регулювання, реструктуризація підприємства, внутрішня і зовнішня реструктуризація.

L.Y. Furdychko
Lviv Polytechnic National University

PROBLEMS OF FUNCTIONING AND FINANCING OF STATE ENTERPRISES IN UKRAINE

State enterprises are essential and indispensable elements of the structure of nowadays society which is connected with the role of a state in social and economic development, with the availability of the need which can't provide for the enterprise which is targeted at gaining high profits. With the help of enterprises a state solves many economic and social tasks connected with solving nationwide issues.

Key words: state enterprises, market transformation, innovation, sectoral programs, socio-economic development, state budget, privatization, finance industry, state regulation, restructuring, internal and external restructuring.

Постановка проблеми. Сучасна світова фінансова криза показала обмежену ефективність ринкових механізмів регулювання і довела необхідність державного втручання в економіку. Посилення ролі держави в регулюванні економіки вимагає створення гнучкої і економічно обґрунтованої системи державного підприємництва, яка б повною мірою відповідала світовому досвіду побудови ефективних ринкових відносин. Основними формами впливу держави на соціально-економічний розвиток країни прийнято вважати: бюджетно-податкове, кредитно-фінансове, адміністративно-економічне та цінове регулювання [3].

Сьогодні в Україні функціонують державні підприємства, які існують на основі державної власності, разом із приватними підприємствами. Одним із чинників визначення ефективності державного підприємництва є їхня правова база. Українські державні підприємства у процесі ринкових перетворень пройшли певні етапи змін, починаючи із 1998 року:

- 1998–1999 рр. – перехід від широкомасштабної приватизації до індивідуальних рішень щодо приватизації окремих підприємств;
- 2001 р. – тільки 1,3 % ВВП отримано як надходження від приватизації; 100 % державних підприємств показали 7,1 млрд. грн. та володіли 28 % оборотного капіталу в Україні;
- 2001–2002 рр. – у першій половині 2002 року 25 з 1711 державних підприємств оголосили себе банкрутами і тільки у 8 з них керівництво було віддане приватним структурам;

- 2005 р. – близько 6000 державних підприємств, включаючи 4000 державних комерційних корпорацій. Рішенням уряду вимагається передача 50 % прибутку до Держбюджету, що обмежує капітальні вкладення та модернізацію;

- 2008–2009 рр – за підрахунками державні підприємства приносять 20–25 % ВВП в економіку держави. Тільки 1,3 % ВВП отримано як надходження від приватизації. 100 % державних підприємств показали 7,1 млрд. грн. [4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження функціонування та розвитку державного підприємництва здійснюється невеликою кількістю науковців. Проблеми фінансового забезпечення державних підприємств досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями: І.О. Бланком, Ю. Губені, М.А. Коваленком, О.В. Павловською, О.О. Терещенко, А.Д. Шереметою та ін.

Цілі статті – дослідити тенденції фінансування державних підприємств, виявити та проаналізувати чинники, які сприяють поширенню цих підприємств та визначенню ролі держави в регулюванні підприємництва.

Викладення основного матеріалу. Державне підприємництво виконує багато важливих функцій у ринковій економіці. Виступаючи альтернативою приватному, воно здійснює такі призначення, які або не можуть бути забезпечені приватною ініціативою, або задовольняються нею на умовах вищих суспільних витрат.

Найчастіше серед цілей державного підприємництва називають забезпечення населення суспільними товарами (благами). На відміну від індивідуальних товарів, виробництво яких у своїй основі є прерогативою приватного бізнесу, суспільні товари знаходяться у сфері громадських інтересів. Ці товари характеризуються двома ознаками:

- 1) неконкурентність, що означає загальнодоступність блага, можливість його безоплатного споживання;

- 2) невинятковість, означає, що ніхто не може бути дискримінований під час його споживання.

Одна із функцій державного підприємництва полягає у тому, що воно виступає ініціатором (провайдером) щодо приватного сектору. Воно започатковує процеси, спрямовані на реконструкцію та розвиток економічного потенціалу суспільства, зростання сукупного капіталу. Саме державні виробничі об'єкти можна трактувати і як своєрідну матеріальну базу, і як інструмент для здійснення урядової економічної політики. Ще однією із функцій державного підприємництва є реалізація соціальних цілей. На сучасну державу покладається обов'язок вирішення соціальних проблем, розвиток соціальної інфраструктури. Досягнення соціальної рівноваги у суспільстві є важливим чинником державного підприємництва [8].

Аналіз результатів ринкових перетворень в Україні показує, що ефективному використанню державної власності через інститути державного підприємництва перешкоджають багато проблем:

- відсутні науково обґрунтовані критерії оптимізації обсягу і структури державного сектору економіки;

- потреба в удосконаленні механізму державного регулювання і контролю на підприємствах з державною формою власності;

- відсутня стратегія розвитку підприємств державного сектору економіки;

- низький професійний рівень менеджменту підприємницької діяльності.

Чинники, що сприяють поширенню державного підприємництва, є дезорганізація, нестійкість або порушення функціонування ризиків, слабкість національного приватного капіталу, воєнно-стратегічні і політичні мотиви [2].

Політика фінансового забезпечення підприємств держави здійснюється за допомогою галузевих програм розвитку народного господарства, які розробляються для реалізації державного регулювання їх розвитку та вирішення важливих проблем галузі.

У галузях промисловості України фінансування здійснюється відповідно до програм, таких як:

- * Державна програма розвитку промисловості на 2003–2011 роки, затверджена Постановою КМУ від 28.07.2003 р. Програма спрямована на створення конкурентоспроможного промислового комплексу, здатного в умовах інтеграції та глобалізації вирішити основні завдання соціально-

економічного розвитку України [5]. Реалізація цієї Програми потребує надійного інвестиційного забезпечення. Щорічні темпи зростання інвестицій у розвиток промисловості України мають підтримуватися на рівні 12–13 %. Частка державних інвестиційних ресурсів на фінансування заходів Програми становить 10 %, що є недостатнім.

* Загальнодержавна цільова економічна програма розвитку промисловості на період до 2017 року передбачає орієнтований обсяг фінансування програми (у цінах 2008 р.), його розподіл за роками та джерелами виділено у таблиці;

* Галузева програма енергоефективності та енергозбереження на період до 2017 року, затверджена наказом міністра промислової політики України № 152 від 25.02.2009 р., передбачає за рахунок коштів Державного бюджету, власних коштів підприємств та організацій гірничо-металургійного, машинобудівного, хімічного та нафтохімічного комплексів України та інших джерел здійснити певні покращання в галузі [6] (таблиця).

Таблиця 1

Обсяги фінансування програми

Джерело фінансування	Обсяги коштів (у цінах 2008 р.), млн. грн.						
	Усього (млн. грн.)	зокрема по роках					
		2009	2010	2011	2012	2013–2015	2016–2017
Державний бюджет	120,0	15,4	19,5	16,4	14,5	36,7	17,5
Місцевий бюджет	52,3	7,7	7,8	8,2	6,2	15,4	7,0
Разом	172,3	23,1	27,3	24,6	20,7	52,1	24,5

Прогнозні обсяги та джерела фінансування за галузями:

1. Гірничо-металургійний комплекс. Загальний обсяг коштів на фінансування Програми становить 61 321,49 млн. грн. Основну частину обсягу фінансування становлять інвестиції – 58 222,75 млн. грн., частка Держбюджету становить – 525, 50 млн. грн.

2. Машинобудівний комплекс. Загальний обсяг коштів на фінансування Програми становить 56 247,75 млн. грн., в тому числі 1 272,86 млн. грн. з Державного бюджету.

3. Хімічний та нафтохімічний комплекс. Загальний обсяг коштів на фінансування Програми становить 5 715,60 млн. грн., з них 512,466 млн. грн. з Державного бюджету.

4. Легка та деревообробна промисловість. Загальний обсяг коштів на фінансування Програми становить 100 млн. грн, з них 9,95 млн. грн з Державного бюджету.

Існує значна диспропорція у розподілі бюджетних коштів на інноваційний розвиток. Основну частину бюджетних коштів спрямовують у регіони, де зосереджена більшість промислових підприємств. Протягом 2005–2008 рр. регіонами-лідерами з бюджетного фінансування на інноваційний розвиток були Дніпропетровська, Харківська та Львівська області (рис. 1). Що стосується динаміки запровадження інновацій на підприємствах, то тут не простежується великих відхилень між результатами кожної з областей-лідерів фінансування інноваційного розвитку.

Що стосується розвитку сільського господарства, то тут існує велика кількість цільових програм, основною з яких є Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, затверджена Постановою КМУ № 1158 від 19.09.2007 р., термін виконання якої 2008–2015 рр. [6].

У ринкових умовах господарювання активізувались питання вдосконалення забезпечення фінансового управління підприємства за допомогою його реструктуризації. Реструктуризацію підприємства можна визначити як комплекс фінансово-економічних, організаційних і правових заходів, спрямованих на оновлення структури підприємства й управління, фінансів і виробництва, організаційно-правової форми діяльності, що дають змогу вдосконалити фінансово-економічні відносини підприємства для забезпечення ефективного використання його потенціалу та збільшення його ринкової вартості [9].

Вирішальне значення для різних форм власності має приватизація державних підприємств. Законодавство України передбачає, що першочерговій приватизації підлягають об'єкти, які найбільше впливають на розвиток споживчого ринку, а також ті, що сьогодні стримують стабілізацію Державного бюджету, гальмують економічний розвиток України, формування її ринкової економіки [7].

Рис. 1. Запровадження інновацій на підприємствах Львівської, Дніпропетровської та Харківської областей за 2005–2008 рр.

Надходження від приватизації за 2009 року становило 0,7 млрд. грн., що на 0,3 млрд. грн. більше від попереднього року (рис. 2).

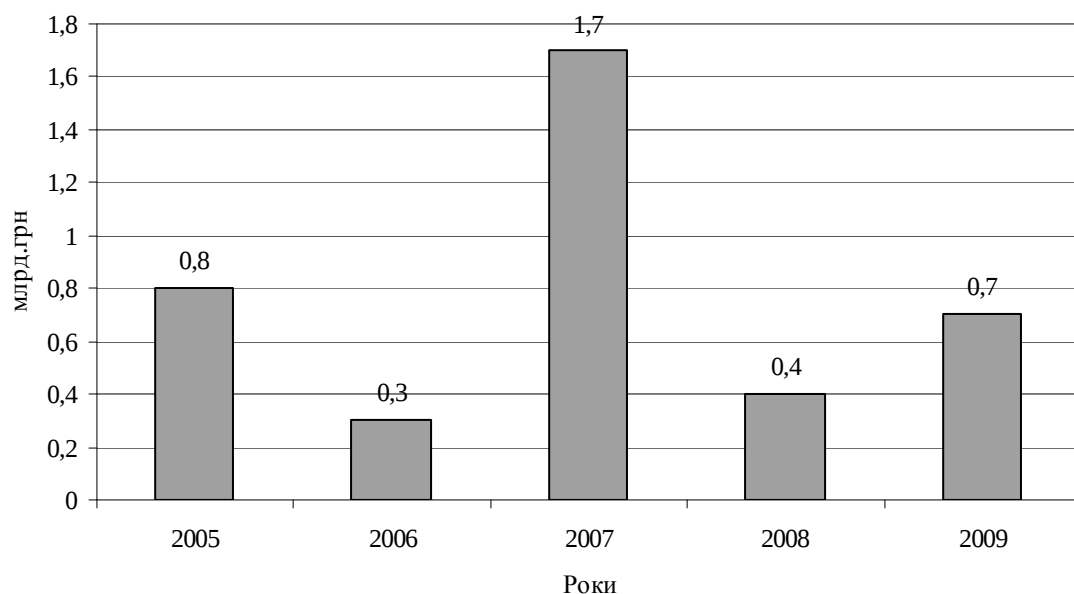

Рис. 2. Надходження від приватизації за 2005–2009 рр.

Залежно від типу фінансово-економічних відносин, на вдосконалення яких спрямована реструктуризація, її доцільно поділити на внутрішню і зовнішню. Внутрішня реструктуризація направлена на вдосконалення та адаптування внутрішньовиробничих фінансово-економічних відносин, на розв'язання внутрішніх конфліктів з метою підвищення ефективності діяльності підприємства. Домінантами внутрішньої реструктуризації є заходи з вдосконалення внутрішніх організаційно-фінансових структур, структури активів і виробництва. Результатом заходів є зменшення усіх видів витрат і створення дієвих механізмів, які стимулювали б персонал до підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності.

Зовнішня реструктуризація спрямована на поліпшення фінансових відносин між підприємством і зовнішніми групами інтересів. Така реструктуризація включає заходи з реорганізації підприємства, основним завданням яких є отримання переваг у вигляді ефекту синергізму або

конкурентних переваг в результаті диверсифікації діяльності та правової відособленості окремих структурних підрозділів. Зовнішня реструктуризація передбачає реорганізацію підприємства, що має на меті зміну власника статутного капіталу, створення нових юридичних осіб чи організаційно-правових форм діяльності.

Фінансовою домінантою зовнішньої реструктуризації, націленої на укрупнення, є максимізація доданої вартості. Основним джерелом приросту вартості внаслідок укрупнення є ефект синергії. Вплив цього ефекту на приріст вартості компанії проявляється у зростанні чистих грошових потоків, що є наслідком збільшення доходів і зниження витрат, зменшення ризиків інвестування коштів [9].

Роль реструктуризації підприємства полягає у нейтралізації конфліктів інтересів різних груп на основі вдосконалення фінансових відносин підприємства із внутрішнім і зовнішнім середовищами, ефективніше впливати на забезпечення оптимального функціонування підприємства у ринкових умовах, забезпечувати підприємству підвищення конкурентоспроможності та можливості його збереження на довгостроковий період.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для рівномірного соціально-економічного розвитку держави потрібно розвивати економічний потенціал усіх регіонів. Основною метою економічного розвитку держави є власне підвищення добробуту і якості життя мешканців усіх регіонів, яке є можливим внаслідок як розвитку окремих галузей, його підприємств, так і рівномірного територіального розвитку, значного рівня зайнятості населення, шляхом покращання економічного розвитку вітчизняних підприємств [1].

Подальші процеси приватизації державних підприємств, які відбуваються в Україні, негативно впливають на розвиток державного підприємництва, на їх регулювання та контроль з боку держави. В Україні необхідно вдосконалити закони та правила, які б чітко визначали відповідальність органів державної влади щодо приватизації підприємства, які б поповнювали Державний бюджет та сприяли розвитку ринкової економіки країни загалом.

Важливу роль для державних підприємств відіграють процеси їх реструктуризації. Реструктуризація підприємства є елементом його соціально-економічного розвитку і націлена на ефективне функціонування підприємства в умовах ринкової економіки. Як внутрішня, так і зовнішня реструктуризації включають заходи з реорганізації підприємства, які можуть змінювати власників статутного капіталу та їх правовий статус. Реструктуризація підприємства формує механізми стимулювання персоналу на підвищення фінансово-господарської діяльності, на конкурентоспроможність підприємства на ринку, на підвищення економічного потенціалу та забезпечення підняття соціальних стандартів працюючих і покращання їх добробуту.

1. Конституція України. – К., 1996. 2. Дидновская Л.М. Государственное регулирование экономики: учеб. пособ. – К.: Знание Пресс. 2000. 3. Гордон У Джонсон, Есквайр. Державні комерційні підприємства та банкрутство // Семінар. 16.12.2009 р. 4. <http://zakon1.rada.gov.ua> 5. Мотриченко В.М. Сфери діяльності та функції державних підприємств. – 2007. – № 5. 6. Красностанова Н.Є. Особливості розвитку державного підприємства в Україні. – 2009. – № 4. 7. Савицький К. Тенденції і шляхи розвитку підприємств. – 2004. – № 9. 8. Аніловська Г.Я. Місце та роль державного підприємництва у ринковій трансформації // Науковий вісник. – 2007. – Вип. 17.1. 9. Терещенко О.О., Волошанюк Н.В. Фінансові домінанти реструктуризації підприємств // Фінанси України. – 2009. – № 4.